

ثمین باغچه‌بان^۱ آهنگساز، مترجم، شاعر و نویسنده ادبیات کودک

عبدالحسین آذرنگ

ثمین در تبریز به دنیا آمد. پدرش جبار باغچه‌بان، مردی نوآور و ابداع‌گر، بانی مدرسه کر و لال‌ها، پیشاهنگ در زمینه آموزش آنان، بنیادگذار نخستین کودکستان در ایران، و نیز خالق آثار بسیاری برای کودکان بود. او در تربیت و پرورش یافتن استعداد فرزندانش ثمین و ثمینه باغچه‌بان بسیار مؤثر بود.

ثمین پس از پایان بردن تحصیلاتش در هنرستان موسیقی، در ۱۳۲۳ به ترکیه رفت و در کنسرواتوار آنکارا در رشته آهنگ‌سازی تحصیلاتش را ادامه داد. با حسین ناصحی، موسیقی‌دان، هم‌دوره بود و در کنسرواتوار با اولین (بعداً اولین باغچه‌بان، خواننده، موسیقی‌دان و آموزش‌گر موسیقی) آشنا شد و پس از بازگشت به ایران در ۱۳۲۸، در اینجا با او ازدواج کرد. آن دو سال‌ها همکار بودند و آثار موسیقی بسیاری مشترکاً پدید آوردند. اولین در چند عرصه موسیقی در ایران، از جمله پایه‌گذاری گروه گر هنرستان عالی موسیقی فعال و تأثیرگذار بوده است (باغچه‌بان، ۱۱-۱۶؛ رثوفی، ۹۱-۹۲).

ثمین پس از بازگشت به کشور، تدریس چند درس، از جمله آهنگ‌سازی را در هنرستان عالی موسیقی در تهران آغاز کرد (همان منابع). در ۱۳۳۲، پس از کودتای نظامی ۲۸ مرداد، به سبب گرایش‌های چپ‌گرایانه‌اش دستگیر و چندمدتی زندانی شد (خطیبی، ۸۸). پس از آزادی از زندان، تدریس موسیقی، آهنگ‌سازی و فعالیت‌های فرهنگی و هنری را تا انقلاب ۱۳۵۷ ادامه داد. در ۱۳۶۳ ش همراه با خانواده‌اش به ترکیه مهاجرت

---

^۱ از سلسله مقاله‌های دانشنامه‌ای عبدالحسین آذرنگ که همراه با تغییراتی در اختیار مجله مترجم قرار گرفته است - مترجم.

کرد و تا زمان فوتش در ۲۹ اسفند ۱۳۸۶ بر اثر عارضه قلبی، در آنجا به سر برد («ثمین باغچه‌بان درگذشت»، بدون شماره صفحه).

ثمین باغچه‌بان سازنده چند سمفونی، چندین قطعه برای ارکستر و گُر، سازهای انفرادی، آواز و آوازه‌های دسته‌جمعی، سُلُو برای سازهای فرنگی، تنظیم‌کننده آهنگ و سرود برای گُر، و سازنده تابلوهای موزیکال برای حماسه‌های باستانی ایران بود. شماری از ساخته‌های او را ارکستر سمفونیک‌های معروفی در چند شهر اروپایی اجرا کرده‌اند. در ۱۳۴۶، در میان برنامه افتتاحیه تالار رودکی در تهران، ارکستر سمفونیک تهران به رهبری حشمت سنجری، «زال و رودابه» ساخته او را بر اساس شاهنامه فردوسی، اجرا کرد (سپنتا، ۲۳۴، ۲۶۵).

باغچه‌بان در زمینه موسیقی بومی و محلی ایران و الهام‌گرفتن و استفاده کردن از مایه‌های ملودیک آنها، به کوشش‌هایی دست زد. شماری ترانه محلی را برای اجرا تنظیم کرد که بارها در جاهای مختلف اجرا شده است؛ بومی‌وار و شرکو قطعه‌هایی از این دست است (باغچه‌بان، «قصه "بومی‌وار"»، ۱۸؛ گرگین، ۱۹). او به ساختن آهنگ و ترانه برای کودکان توجه خاصی نشان داد و از نخستین پیشگامان در این راه بود (زمانی، بدون شماره صفحه). برخی منتقدان هنری، آلبوم رنگین‌کمون را، ساخته‌شده برای کودکان با همکاری اولین باغچه‌بان و همراه با تصویرهایی به قلم پرویز کلانتری، مهم‌ترین دستاورد باغچه‌بان در میان آثار موسیقی او دانسته‌اند («مراسم روز جهانی...»، ۱۲)، اثری که توان شاعری برای کودکان و قدرت ترانه‌سرایی او را برای آنان نشان می‌دهد.

ثمین باغچه‌بان به موازات آهنگ‌سازی و تدریس موسیقی، فعالیت‌های ادبی هم داشت. داستان کوتاه، کتاب و مقاله می‌نوشت، شعر می‌سرود، با مطبوعات همکاری و داستان، نمایشنامه و شعر ترجمه می‌کرد. *چهره‌هایی از پدرم* (تهران، ۱۳۸۲)، اثری است در باره سرگذشت پرافت‌وخیز پدرش جبار باغچه‌بان و همراه با خاطره‌هایی از او، اثری عمیقاً عاطفی، پراحساس و تأثیرگذار.

ثمین در عرصه ترجمه، آثار بسیاری را از نویسندگان ترک، از جمله ناظم حکمت، سعید فائق، یاشار کمال و عزیز نسین به فارسی ترجمه کرده است. *اینچه ممد* (تهران، ۱۳۵۳)، نوشته یاشار کمال، از داستان‌های مشهور ترک، از مهم‌ترین ترجمه‌های اوست. او ترجمه‌های مشترکی هم با احمد شاملو دارد. با توجه به نثر زیبا و روان این‌گونه ترجمه‌ها

و این که ثمین از ترکی استانبولی ترجمه می‌کرد و شاملو این زبان را نمی‌دانست، احتمال می‌رود این گونه آثار را او به فارسی ترجمه و شاملو ویرایش و بازنگاری می‌کرده است.

ثمین باغچه‌بان مقاله هم می‌نوشت و نوشته‌هایش در نشریه‌های مختلف، از جمله در مجله‌های پیک نوجوانان، فردوسی، کتاب هفته، کلک و در روزنامه‌های عمومی، و روزگاری در روزنامه‌های سیاسی، نظیر به‌سوی آینده، چاپ شده است (باغچه‌بان، همان‌جا؛ رئوفی، ۹۱-۹۲).

دنیای شادی (نوار موسیقی)، همراه با ترانه‌های دیگر، سروده‌ای برای کودکان است که آهنگ آن هم ساخته خود اوست. این ترانه‌ها بارها و به صورت‌های مختلف منتشر شده است. رنگین‌کمون، از شاهکارهای ادبیات کودکان، شامل چندین ترانه، ساخته و سروده اوست. اولین باغچه‌بان، توماس کریستیان داوید، رهبر ارکستر، و گروهی از همسرایان در این اثر صوتی با او همکاری داشته‌اند. رنگین‌کمون بارها و به گونه‌های مختلف منتشر شده است. نروزها و بادبادک‌ها، اثر دیگری از ثمین باغچه‌بان برای کودکان، با تصویرسازی نورالدین زرین کلک، هم به صورت کتاب و هم به صورت اثری صوتی با صدای شبنم جوادی متقی و موسیقی روح‌انگیز راهگانی انتشار یافته است.

در مراسمی به مناسبت روز جهانی کودک، که در فروردین ۱۳۸۷ از سوی انجمن نویسندگان کودک و نوجوان در تهران برگزار شد، از چهار هنرمند ازدست‌رفته، از جمله ثمین باغچه‌بان، به عنوان شخصیتی ماندگار در عرصه ادبیات کودک، تجلیل شد («مراسم روز جهانی...»، ۱۲). در مراسم دیگری در اسفند ۱۳۸۷ ارکستر جوانان پارس به رهبری بردیا کیارس، چندین قطعه از باغچه‌بان را به یاد و در بزرگداشت او در تهران اجرا کردند («بزرگداشت باغچه‌بان...»، ۸).

منابع

- (افزون بر منابع یاد شده در متن)؛
- باغچه بان، ثمین، *چهره‌هایی از یلدرم*، تهران، ۱۳۸۲.
  - «قصه بومی وار از زبان ثمین باغچه بان»، *تماشا*، ش ۶۲ (خرداد ۱۳۵۱).
  - «بزرگداشت باغچه بان موسیقی ایران»، تهران، *روزنامه اعتماد ملی*، ش ۸۸۲ (۲۷ اسفند ۱۳۸۷).
  - « ثمین باغچه بان درگذشت»، در: [http://www.bbc.co.uk\(Apr.2008\)](http://www.bbc.co.uk(Apr.2008))
  - خطیبی، پرویز، *خاطراتی از هنرمندان*، تهران، ۱۳۸۰.
  - رشیدی، علی محمد، « ثمین باغچه بان»، *نگاه نو (اردیبهشت ۱۳۸۷)*، ش ۷۷.
  - رئوفی، مجید، «وداع با ثمین باغچه بان...»، *شهروند امروز*، سال ۳، ش ۴۲ (فروردین ۱۳۸۷).
  - زمانی، مریم، «باغچه بان، رنگین کمان را به کودکان داد و رفت»، در [http://www.bbc.co.uk\(Apr 2008\)](http://www.bbc.co.uk(Apr 2008))
  - سپنتا، ساسان، *چشم انداز موسیقی ایران*، اصفهان، ۱۳۶۹.
  - گرگین، عاطفه، «با ثمین باغچه بان آهنگساز در باره موسیقی»، *تماشا*، همان شماره.
  - «مراسم روز جهانی کودک برگزار شد»، تهران، *روزنامه اعتماد ملی*، ش ۶۱۶ (۲۲ فروردین ۱۳۸۷).